

Vier Stolpersteine

Veel mensen van de dorpen in de vroegere gemeente Zuidhorn weten dat een aantal (joodse) inwoners tijdens de Tweede Wereldoorlog is opgepakt, gedeporteerd en vermoord. Het is belangrijk dat we dat nooit vergeten. Het is dan ook positief dat het gerenoveerde herdenking monument 'Opdat wij niet vergeten' verplaatst werd naar een plek die meer ruimte biedt voor de jaarlijkse

van een familiegeschiedenis illustreren. Het overkwam het echtpaar Spapens uit Goirle bij het overlijden van de zus van mevrouw Spapens.

Een leren tasje met documenten kwam uit de spullen tevoorschijn. Die gaan over een Joods gezin, dat de oorlog niet overleefde. De stukken zijn in 2014 overgedragen aan Regionaal Archief Tilburg. In het tasje staat

herdenking. Maar, zoals ik bij toeval ontdekte, ook vroegere inwoners uit, in dit geval, Noordhorn waren onder de slachtoffers. Op mijn zoektocht op internet naar Stolpersteine ook wel Struikelstenen genoemd, kwam ik bij toeval achter de lotgevallen van de familie Van Dam die voor de tweede wereldoorlog aan de Langestraat in Noordhorn woonde.

Samenvatting artikel op de website

- Het komt regelmatig voor: in een nalatenschap worden bijzondere stukken gevonden die een onderdeel

gegraveerd: H van Dam Veehandelaar Noordhorn en net boven de sluiting H.v.D. De stukken gaan over het gezin van Hartog van Dam, in de oorlog wonend in de Dapperstraat 1 in Tilburg.

Hartog van Dam werd op 28 december 1882 geboren in Noordhorn. In 1921 werd zijn gezin vanuit Amsterdam in Tilburg ingeschreven. Behalve een kort verblijf in Contich (België) heeft het gezin tot hun deportatie in Tilburg gewoond. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, op 28

augustus 1942, werd het gezin opgeroepen voor deportatie. Voor even ontsprongen Hartog en Maria de dans: in verband met ziekte kregen zij uitstel van deportatie. Het verdriet zal groot zijn geweest dat het uitstel niet gold voor hun kinderen. Abraham en Estella werden allebei wel op 28 augustus 1942 gedeporteerd. Abraham overleed op 31 maart 1944, Estella op 3 september 1942 in Auschwitz. In april

Anne Neijns maakte een documentaire over het gezin Van Dam.
– Einde citaat

Leven en lotgevallen van de familie van Dam in Noordhorn

Twee foto's

Het artikel was voor mij de aanleiding om wat dieper te graven. Mijn zoektocht bracht mij allereerst naar de website *Zuidhorn in Beeld*. Bij het bekijken van

Langestraat vóór 1913 De man bij het paard zou Abraham van Dam kunnen zijn met naast hem zijn vrouw Beeltje Goldberg. Ze staan voor hun huis, De jongeman met de fiets is misschien zoon Hartog Benjamin die later in Tilburg woont.

1943 werden ook Hartog en zijn echtgenote alsnog gedeporteerd en beiden overleden op 11 juni 1943 in Sobibor.

Ter nagedachtenis aan het gezin Van Dam werden op 6 april 2010, op initiatief van Ton Heeren, vier Stolpersteine geplaatst in de stoep voor het pand Dapperstraat 1. Stolpersteine, geven aan dat in het huis bij die plek Joodse mensen woonden die de Tweede Wereldoorlog niet hebben overleefd.

de foto's van de Langestraat trof ik bijgaande foto. Een treffer!, omdat daarop een man met een paard voor het huis staan van de familie Van Dam. Mogelijk is die man Abraham van Dam (1835-1917), de vader van Hartog.

NB. De opname moet vóór 1914 gemaakt zijn want de palen van het bovengrondse elektriciteitsnet, dat in dat jaar is aangelegd, ontbreken op de foto.

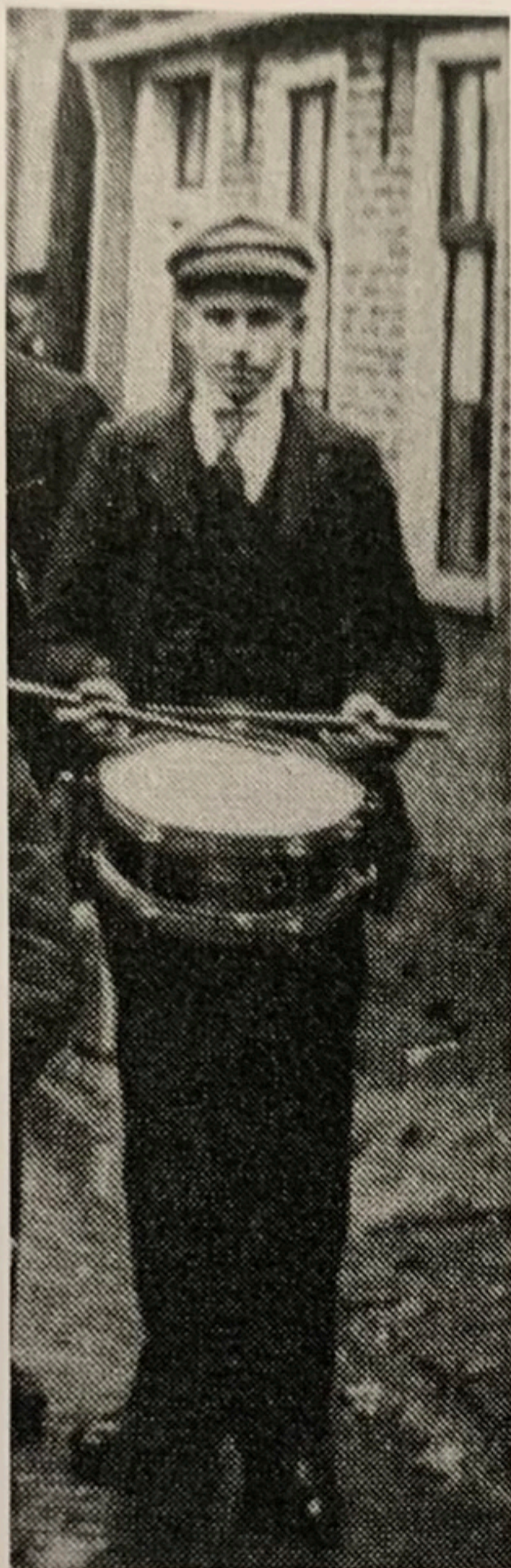
En nu ik toch aan het gissen ben, de jongeman met de fiets zou best zoon Hartog Benjamin van Dam kunnen zijn.

Ik heb daar geen zekerheid van het blijft dus gokken. In het boek de geschiedenis van Zuidhorn staat op bladzijde 246 een foto van Hartog Benjamin van Dam. In 1905 speelde hij als trommelaar in het Noordhorner Fanfarecorps.

Het gezin

Met z'n eerste vrouw **Rebekka Israëls** 1831-1878 had Abraham 7 kinderen. De eerste twee waren Lewie & Levie een tweeling geboren in 1864. Ze werden niet oud. Na 9 maanden overleed Lewie en Levie 4 maanden later. Phillipus (1865-1941) stierf een natuurlijke dood aan het begin van de bezettingstijd. Hij was veehandelaar en woonde in

Groningen. Dan kwam Kornelia Bertha 1867-1934, zij overleed in Groningen maar woonde destijds in Musselkanaal. Het daaropvolgende kind was **Betje van Dam** (1868-1943). Zij is nooit getrouwd en had aan de westzijde van de Langestraat

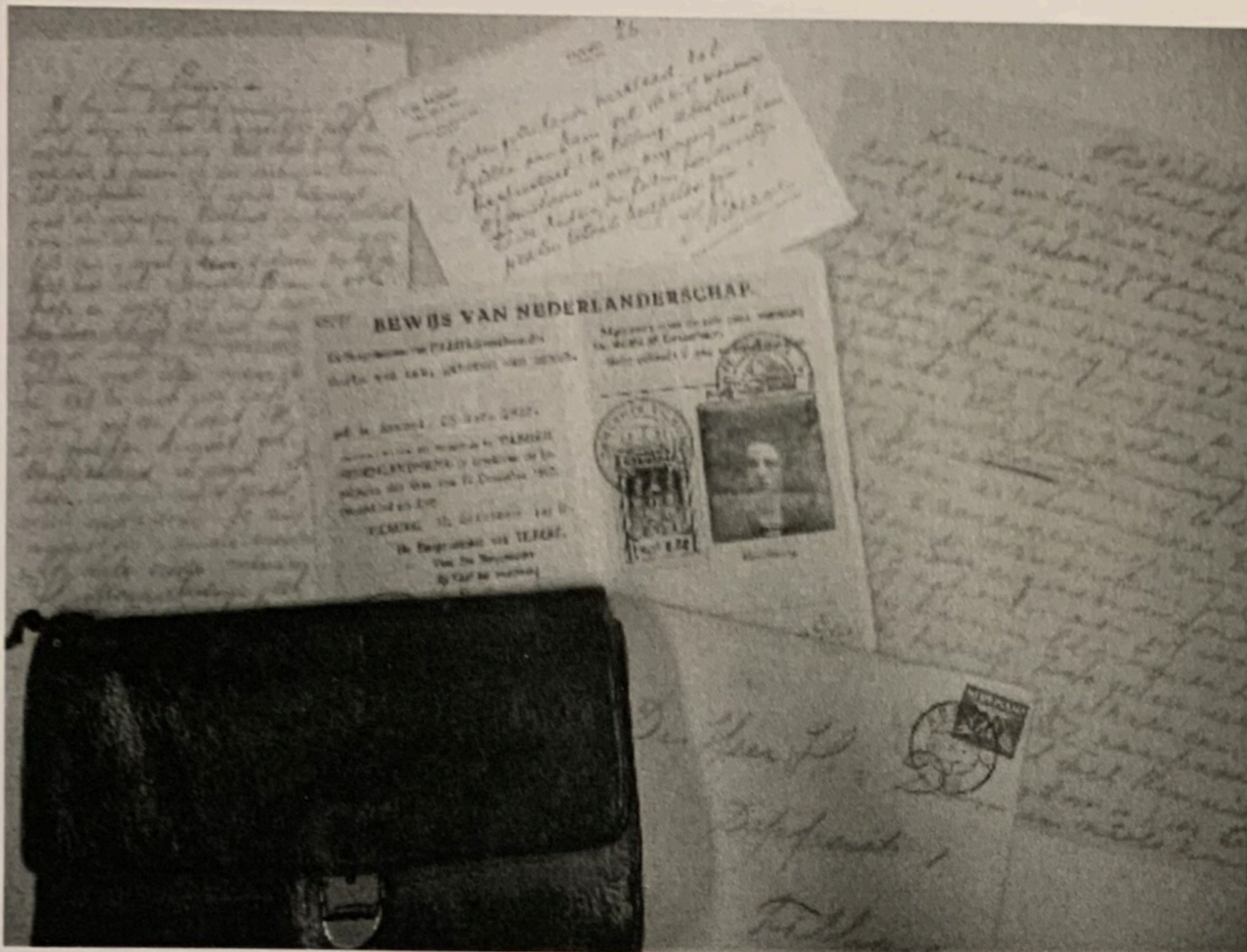
een hoedenwinkel. Het witte huis rechts op de foto.

Vermoedelijk kocht de toen 58-jarige Betje het huis in 1926 uit de failliete boedel van manufacturer Bernard Eilers en vestigde daarin haar hoedenzaak. Betje van Dam, in de volksmond 'Jeuden-Betje', ook wel 'Hoeden-Betje', maakte zelf hoeden en woonde aan de achterkant van de winkel. Oud-Noordhorner Gaaïke Schuiringa herinnert zich haar als 'een klein mensje', nogal eenzellig. Niet iemand die intensief deelnam aan het dorpsleven. Betje blijkt op 18 september 1937 te zijn verhuisd van Noordhorn naar Amsterdam. Ze heeft daar eerst aan de Transvaalkade gewoond en ging begin mei 1939

naar de 'Joodse Invalide' (Weesperplein). Een instelling voor verpleging van Joodse bejaarden en gehandicapten. Het tehuis

Langestraat, Noordhorn tussen 1920-1930. Betje van Dam woonde en werkte in het witte huis. Later werd het pand vervangen door een nieuwe woning.

Het leren tasje met inschrift H. van Dam Veehandelaar Noordhorn dat in Tilburg opdook. Het bevat enkele brieven en het bewijs van Nederlandschap van dochter Estella

was in gebruik tot 1 maart 1943, toen 256 personen (verpleegden en personeel) werden gedeporteerd. Slechts enkelen wisten te ontkomen. Een groot deel van de gedeporteerden werd op 13 maart 1943 in Sobibor vermoord. Daaronder de toen 74-jarige Betje.

Johanna (1870-1928), het derde meisje uit het gezin, trouwde met Mozes Tof, ook een veehandelaar en slager. Samen kregen ze vier kinderen Roosjen (1903-1942, Auschwitz). Abraham (1905-1981). Cornelia Bertha (1906-1989). En Arent (1909-1945, Auschwitz).

Abraham hertrouwde in 1877 met **Beeltje Goldberg**. Samen kregen ze drie kinderen, Benjamin Hartog van Dam (1878-1878). Reina van Dam (1879-1943, Sobibor), en Hartog Benjamin van

Dam (1882-1943, Sobibor), veehandelaar in Noordhorn. Deze laatste trouwde in 1910 met Maria van Geens. Ze kregen twee kinderen Abraham Elie van Dam (1911-1944, Auschwitz). En Estella van Dam, (1917-1943, Auschwitz).

Na kort in Groningen en in Amsterdam te hebben gewoond is het gezin in 1921 vanuit Amsterdam naar Tilburg verhuisd. Hartog Benjamin van Dam werd daar afdelingschef bij de N.V. Eerste Tilburgse

Bontweverij aan de Houtstraat. Een van de directeuren was Louis van Geens, een zwager van Hartog Benjamin. Na een arbeidsconflict werd de weverij verplaatst naar Kontich (BE) en het gezin Van Dam

ging mee naar België. In 1932 keerde men terug naar Tilburg. Vanaf 14 december 1933 wonen de Van Dams aan de Dapperstraat 1. Doordat Hartog Benjamin zijn baan bij de bontweverij was kwijtgeraakt voorzag hij in zijn onderhoud door op de markt borstels te verkopen.

Beroepen

Voor het schrijven van dit artikel heb ik een summiere stamboom van de familie van Dam samengesteld. Bij het lezen van de akten valt op dat het merendeel van de mannen (vaders, bruidegom, getuigen) veehandelaar was. Een beroep dat vaak gecombineerd werd met dat van slager (slagter). Kennelijk was het een hele hechte beroepsgroep. Het zullen volgens mij voornamelijk wel 'huisslagters' zijn geweest. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw was het nog heel gebruikelijk om een koe of varken vet te mesten en bij huis te (laten) slachten. Na 1997 werd dit wettelijk verboden.

Stolpersteine in Noord- en Zuidhorn

Het hele gezin van Hartog van Dam is uiteindelijk vermoord. Evenals zeker 12 andere leden van de directe familie. Voor hen zijn in Tilburg 4 'Stolpersteine' in het trottoir geplaatst voor hun laatste woning Dapperstraat nummer 1. Hartog Benjamin van Dam en zijn gezin hebben dus reeds een plekje om ze te herdenken. Voor Jonas en Roosje Israëls, Abraham van der Hal en Rebecca van Dam en Jacob Stenekes zijn informatiebordjes aangebracht nabij hun voormalige

woningen in de Schoolstraat 11 en aan de Jellemaweg, nabij het Cultureel Centrum.

Dat brengt mij op de volgende gedachte:

Voorstel

Waarom doen we geen moeite om voor het vroegere huis van Betje van Dam aan de Langestraat ook een informatiebordje te laten plaatsen.

En in een adem door, waarom gelijk ook niet voor de overige bij ons bekende medeburgers die vermoord zijn door de bezetter.

- 1 Abraham Tof kleinzoon van Abraham van Dam aan de Langestraat, had later een textielzaak aan de Lindegracht in Heerenveen 'De textielcentrale' Hij, zijn vrouw Johanna Wolf en zoon Maurits' overleefden de oorlog in de onderduik.
- 2 Stolpersteine, sinds 1992 gemaakt door de kunstenaar Gunter Demnig zijn messing steentjes waarmee we de slachtoffers van het nationaalsocialisme rond en tijdens de Tweede Wereldoorlog herdenken. De messing Stolpersteine worden daarvoor in de stoep geplaatst voor de laatste woning van de slachtoffers. Op elk messing steentje staat de naam van één slachtoffer. Daaronder staan het geboortjaar, plaats en datum van arrestatie door of namens het regime En als laatste de plaats en datum waar het slachtoffer werd vermoord of is overleden. Stolpersteine zijn gedenkstenen en nadrukkelijk geen grafstenen. Ze helpen ons om na te denken over het lot van slachtoffers rond en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze brengen hen opnieuw bijeen, als nagedachtenis aan de gezinnen die plotseling uit elkaar werden gerukt onder het nationaalsocialisme.

Bronnen:

- <https://tinyurl.com/Joods-Van-Dam-door-Neijns>
- <https://noordhorntoenenu.com/2015/11/27/noordhorn-toen-de-hoedenzaak-van-betje-van-dam/>
- https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Joodse_Invalide
- <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/137391/matje-leefsma-wolf>